

Dr. Jan Bureš, Sofia:

ENTOMOLOGICKÁ ČINNOST DRA FRANTIŠKA G. RAMBOUSKA V BULHARSKU A V MACEDONII.*)

Neúprosný osud velmi často si vyhledává své oběti mezi učiteli a idealisty v době jich nejintenzivnějších prací a v okamžiku, když tito se domnívají, že konečně dosáhli cíle a že je čeká odměna za jich úmornou práci a za jejich starosti. Tak si zahrál osud i s neúnávným českým entomologem Drem Františkem Rambouskem, čestným členem Bulharské Entomologické společnosti. Smrt zkosila jej v jeho nejkrásnějším mužném věku 45 let po dlouhé, těžké nemoci dne 14. září 1931 v Praze, kde zastával úřad přednosta fytopathologického oddělení ústavu pro zkoumání řepy na Vořechovce.

Bulharským přírodopyscem, za které kladu na hrob Rambouskův tuto skromnou kytičku vzpomínek starého druha, přítele a kamaráda, zesnulý jest znám svými studii o broučích fauně Bulharska, svými cestami po Makedonii, a svými těsnými vztahy s bulharskými entomology i přírodopysci, kterýchto vztahy během 20 let nikdy nezanikly.

Dr. František Rambousek se narodil v Libicích u Českého Brodu v roce 1886, kdež vystudoval reálku. Přírodní vědy vystudoval na Karlově universitě v Praze, kde byl žákem prof. Vejdovského. Již jako student horlivě sbíral a zkoumal brouky a v roce 1905 (tehdy 19letý), popsal druh: *Euplectus Jurečeki* (Pselaph). V roce 1907, když pisatel těchto řádků studoval přírodovědu v Praze, Dr. Rambousek se připravoval ke studijní cestě do Bulharska. Jeho prostředky, jakožto syna mnohočlenné rodiny, byly nepatrné a proto snažil se, aby si pojisil různé výhody pro pobyt v Bulharsku. Náhradou za tyto výhody sliboval darovati carské entomologické stanici v Sofii část svých přírodovědeckých sběrů tehdejších.

A tak již dne 14. května roku 1908 Dr. Rambousek nenadále přijíždí do Sofijského nádraží. Vzpomínám, jak jeho první otázkou bylo: »Co pak je to za Vesuv, který se tak velebně vznáší nad Sofií?«, a na odpověď, že to jest hora Vitoša, ihned prohlašuje, že »hned zítra« vystoupí nahoru, aby tam hledal *Bembidium serdicanum*.

A skutečně ihned druhého dne v soumraku, aniž by znal cesty, vystupuje na Vitošu a vrací se pozdě večer unavený, s rozedranými koleny, vyhladovělý, avšak velmi spokojen: vzácného endemita opravdu našel!

*) Dne 14. září 1931 zemřel v Praze znamenitý český entomolog, Dr. F. G. Rambousek. Díky velmi blahovolnému přispění Zemského úřadu v Praze zakoupena byla vědecká pozůstalost a sbírky Rambouskovy pro zoologické oddělení Národního Musea v Praze, které tím bylo velice podstatně obohaceno zvláště o bohaté sběry balkánské.

Přítel zesnulého Dra Rambouska, osvědčený vzácný příznivec Národ. Musea v Praze a dopisující člen jeho Přírodovědeckého Sboru, čestný člen Československé Společnosti Entomologické, pan Dr. J. Bureš, ředitel vědeckých ústavů J. V. Cara Borise III. v Sofii zaslál nám tuto biografickou črtu, kterou rádi a s pietou otiskujeme, ježto z ní vyniká jasně obraz pilného životního díla předčasně zesnulého badatele, který tak mnoho se přičinil o kulturní spolupráci českobulharskou a jehož předčasný odchod bude v kruzích české entomologie ještě dlouho vzpomínáno a želeno.

V květnu 1932.

Doc. Dr. Jan Obenberger.

Pak navštěvuje K a z i č á n s k é b a ž i n y, potom Ljulinské, Lozenské a Murgašské pohoří; neuplynul ani jeden den jeho pobytu v Sofii, aby nepodniknul nějaký výlet a úsilovně nepracoval. Pozdě večer třídil sběry.

Uchvácen krásou bulharského zajímavého Balkánu a novým bohatým materiálem, sebraným v tak krátkém čase, setrvává v Bulharsku až do konce srpna. V tom čase Dr. Rambousek navštívil mimo okolí Sofie i Sliven, Aitos, černo-mořské pobřeží od Varny do Burgasu, Razgrad, Tirnovo, Pleven, pohoří Rila a Musalský masiv. Jsa smělý a vytrvalý turista neleká se žádných překážek nebo nebezpečí při cestování; o meteorologické předpovědi o špatném počasí se vůbec nestará, a když se mu podaří zdatný entomologický lov, jest šťasten, ač se vrací mokřý, vyčerpán a vysílen.

Neobyčejně společenský, brzo se spřátelí s každým, všude jest rád viděn, kláštery, obecní a střední školy s ochotou mu poskytují útulek a nocleh, a když se po dvou měsících vrací do Sofie, mluví už výborně bulharsky a s nadšením velebí krásy bulharské země a stává se trvalým přítelem bulharského kraje i národa.

Rambousek se učil velmi lehce cizím jazykům, ve dvou měsících se naučil plynně bulharsky, a to nejen mluvit, nýbrž i psát, a kromě češtiny mluvil ještě francouzsky, německy, anglicky a později i rusky a španělsky.

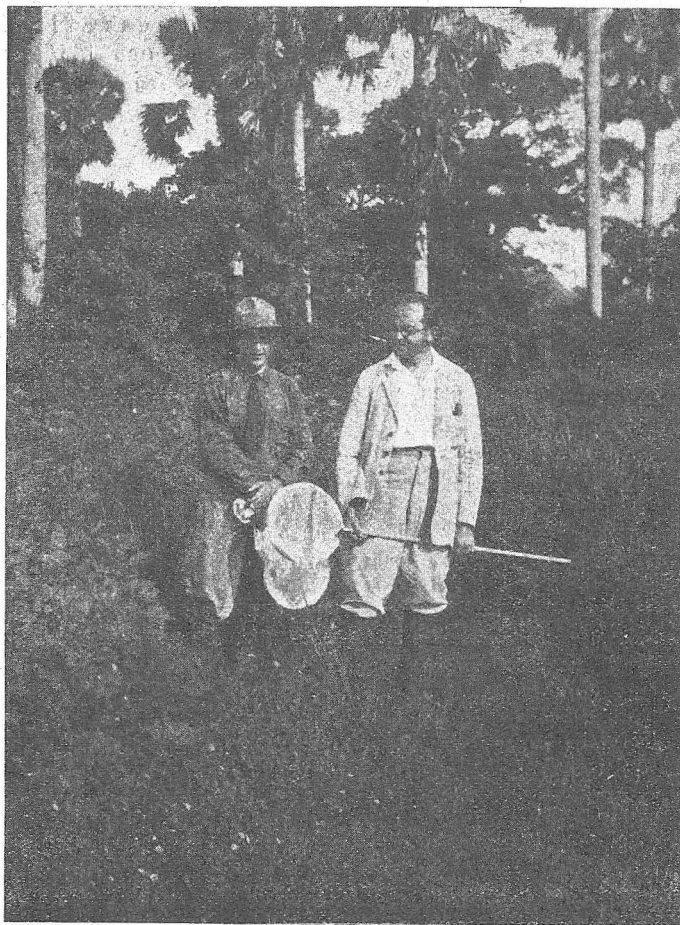
V Bulharsku Rambousek sbíral hlavně brouky a po svém prvním návratu z cest Bulharskem začal tříditi svůj sebraný materiál koleopterologický, hlavně ovšem sběry čeledi »Staphylinidae«.

Jeho sběry drobných brouků a zvláště drabčků, jsou pravým důkazem jeho veliké příčinnivosti a zcela zvláštní trpělivosti při jejich třídění a pre-parování.

Dr. Rambousek prostudoval sebrané v Bulharsku Staphylinidy ještě v roce svého návratu do Prahy a napsal o nich cennou stať: »O bulharských Staphylinidech«, uveřejněnou v roce 1909 ve »Věstníku král. české spol. nauk v Praze«. V této stati uvádí 335 druhů Staphylinidů, mezi nimi 3 nové, tehdy ještě úplně neznámé druhy: *Thinobius perpusillus* (z okolí Slivna), *Myrmecopora Bureši* (z Burgasu) a *Ocyusa Ferdinandi-Coburgi*. Tento poslední druh věnoval carovi Ferdinandovi, protože jej našel na vrchu Músale (3003 m), majetku to bulharského cara, a zvláště též proto, že byl nadšen velkým zájmem bývalého cara Ferdinanda o přírodní vědy v Bulharsku. Po této práci následovala druhá: »Příspěvek k poznání bulharských Pselaphidů a Scydmaenidů« (Časopis č. spol. entomologické, 1909), ve které uvádí 30 druhů těchto v Evropě ještě velmi málo známých brouků. Mezi popsányými druhy následující jsou nové: *Euplectus slivensis* (okolí Slivenu), *Euplectus Urumovi* (Lozenské pohoří), *Cephenius Leonhardi* (pohoří Vitoša), *Neuraphes parvulus* (Lozenské pohoří) a *Euconus bulgaricus* (pohoří Vitoša).

V zimě roku 1908 rozhodl se vydati velké dílo: »Fauna Coleopterologum Bulgarica«, které má obsahovati veškerá data o broucích v Bulharsku. Sám pocítoval veliký nedostatek bulharské entomologické literatury v tomto ohledu. Příštího roku (1909) na jaře v březnu Rambousek navštěvuje opět Bulharsko, a sice okolí Sofie, Tirnova-Seymenu, Burgasu, Sakar-Balkánu a severní sklony Strandžanského pohoří. V dubnu navštěvuje opět Sliven, Plovdiv, okolí Sofie a Čerepišského kláštera a v květnu se mnou průsmyky řek Čaje, Bataku, Ilidere, Kostence až do vrchu Belmekenu v pohoří Rhopském; koncem května konečně Lakatník, Veršec, Varnu, Provadii, Išiklar, Ruščuk, Tirnovo a Razgrad.

V červnu a červenci téhož roku Rambousek mne provází na mé cestě balkánským poloostrovem za účelem sbírání zoologických a botanických materiálů pro Čarské vědecké ústavy. Vyjeli jsme dne 25. května ze Rjeki k pobřeží Dalmacie, navštívili jsme Terst, istrijské jeskyně, Split, Zadar, vystoupili jsme na horu Velebit, prohlédli Dubrovník, ostrov Lokrum a konečně Kotor. Z Kotoru jsme odbočili do Černé Hory a Albanie, pak na ostrov Korfu a odjeli do Řecka. Náš výlet na Parnasos měl neočekávaný výsledek: zde jsme objevili

F. G. Rambousek (v pravo) a kubánský entomolog Bierig.

krásného střevlíka *Carabus Adonis* a vzácného motýla *Colias Heldreichi*. Z Řecka jsme odjeli do Soluně s úmyslem vystoupiti na Olymp, avšak museli jsme se této myšlenky vzdáti, protože právě tehdy byla tato krajina plna lupičů. Místo toho jsme navštívili »Svatou Horu« Athos, avšak i tato posvátná země se ukázala ještě nebezpečnější. Hledající brouky, byli jsme přepadeni několika řeckými lupiči: mně se podařilo, když jsem použil střelné zbraně, uniknouti, ale Dr. Rambousek, bezbranný, byl zajat a oloupen. Po svém návratě do Soluně měl k tomu ještě dlouhá potahování s tamní policií, a teprve na zákrok tehdejšího rakouského konsulátu byly mu uloupené peníze tureckou

vládou nahrazeny. Dr. Rambousek odjel pak ze Soluně do Bitolje, prozkoumal pohoří Peristerské, kdež našel mnoho nových pro vědu druhů brouků, které také popsal ve svých pozdějších pracích. Z těch uvádím zde jen: 1. Nový *Carabid* ze střední Macedonie (Časopis 1909) — (popisuje nový druh *Penetretus Štěrba*); 2. *Bythinus comita*, nový *Pselaphid* ze střední Macedonie (Časopis 1909); 3. *Neue Bythinus Arten aus Macedonien* (Zeitschrift f. wiss. Insektenbiol. 1916); 4. *Tenebrius Bernhaueri*, nový druh ze střední Macedonie (Časopis 1915); 5. *Zwei neue palaearctische Staphyliniden nebst Notizen* (Coleop. Rundschau 1916) a j.

V srpnu 1909 vrací se přes Sofii do Prahy s neobyčejně bohatým Coleopterologickým materiálem.

Ve svých přednáškách Rambousek dovedl líčiti vřelými slovy vysokou starou kulturu Bulharů v Macedonii a jejich legendární zápas o svobodu. Macedonské příslovecné pohostinství jistě bylo též jednou z příčin jeho velkého přátelství k Macedoncům.

V zimě roku 1910 Dr. Rambousek začal pracovati na své »*Fauna Coleopterorum Bulgarica*«, která měla vyjít v několika dílech; a skutečně koncem roku byl první díl této vědecké práce hotov a sepsán v bulharské řeči, aby mohl býti uveřejněn v »Pracích bulharské přírodovědecké společnosti«, jejímž členem byl Rambousek již dva roky. Z rukopisu této stati, který jest uschován v carském museu v Sofii, je viděti, jak dobře a čistě vládl autor bulharským jazykem.

Bulharská přírodovědecká společnost byla tehdy ve velkých finančních nesnázích, a proto práce Rambouskova zůstala ležeti celé dva roky, než mohla býti uveřejněna, což se stalo roku 1912 v dosti slušné formě v knize V., a to v »Pracích« jmenované společnosti. V tomto prvním díle své fauny Dr. Rambousek probírá čeledi: *Cicindelidae* (9 druhů), *Carabidae* (406), *Halipidae* (10), *Hygrobiidae* (1), *Dyscidae* (63), *Gyrinidae* (8), *Rhyssodidae* (1) a *Paussidae* (1 druh), dohromady 499 druhů, mezi nimiž i nový druh *Trechus Rambouseki*, který on sám našel u Musalského jezera a který byl popsán vídeňským entomologem J. Breitem. Větší část druhů, zařazených v této publikaci, byla sebrána osobně Rambouskem, což činí tuto práci tím cennější.

Rambousek byl velmi potěšen uveřejněním své »fauny« a honorářem, to jest 280 lvy, jimiž mohl tehdy zaplatiti — taxy za svůj doktorát.

Avšak před vlastní zkouškou těžce onemocněl zápallem plic a mohl býti promován teprve 28. ledna 1913. Jeho doktorská dissertace pojednávala o »Cytologických poměrech slinných žláz u larev *Chironomus plumosus* L. (Věstník král. české společ. nauk v Praze 1912).

Během nemoci a příprav ke zkoušce jeho místo asistenta v zoologickém ústavě u pražské universty bylo zadáno, čímž Rambousek byl velice roztrpčen. V této době, nemaje pevného místa, usiloval také o získání assistentského místa na bulharské universitě v Sofii. O této otázce se rozvinula mezi ním a profesorem zoologie Sofijské university G. Šiškovem delší korespondence, avšak ještě před vyřešením této otázky Rambousek byl jmenován ve Výzkumném ústavě cukrovarnickém v Praze.

Řečený ústav tehdy ještě nebyl však v činnosti, a proto byl Rambousek nucen po státní zkoušce přijmouti zatímné učitelské místo v Obchodní akademii v Praze. Ze svého učitelského platu a honorářů za přednášky v různých kulturních organizacích uspořil si malý obnos, s kterým podnikl v srpnu 1913 po balkánské válce opět malou cestu na jih. Tentokrát navštívil Macedonii, a sice Skoplji, Prizren, Kačanik a Šarské pohoří, a přesto, že léto

bylo neobyčejně horké a země všude vypráhlá, podařilo se mu sebrati velmi mnoho vzácných a zajímavých brouků.

Cestování Šarským pohořím s nedostatečnými prostředky peněžními bylo spojeno s velkými svízely, avšak Rambousek přesto podnikl příštího roku (1914) nový, tentokrát delší výlet do Macedonských hor. Jeho cílem byla opět Skoplje, Kačanik, Šarské pohoří — kdež třikrát vystoupil na vrch Ljubeten — Tetovo, Mitrovica, pohoří Jakupica, Prilep, Bitolja a pohoří Perister. Vypuknutí světové války přerušilo jeho exkursi a Rambousek byl přinucen vrátiti se, a to s velkými obtížemi přes Soluň a Brindisi do Prahy, při čemž zanechal větší část svých sbírek v hotelu Bristol ve Skoplji, které se tam, vzdor mému úsilí najíti je, ztratily beze stopy...

V Peristerském pohoří Rambousek našel velké množství neznámých druhů brouků, mezi nimi mnoho vzácností, jako ku př.: *Anophtalmus peristericus* Müll., *Anophtalmus macedonius* Müll., *Trechus Woertzi* Breit., *Penetretus Štěrbai* Ramb., *Tapinopterus monastirensis* Reitt., *Zabrus albanicus* Apfl., *Quedius Berhaueri* Ramb., *Otiorrhynchus Rambouseki* Apfl. a v Šarském pohoří *Paradeltoмерus paradoxus* Apfl., *Otiorrhynchus relictus* a j.

Světová válka zastihla Dr. Rambouska právě v Macedonii v Šarském pohoří, kdež se dozvěděl velmi pozdě o vypuknutí války mezi Rakouskem a Srbskem. V posledním okamžiku krajní lhůty, dané rakouským příslušníkům, aby opustili Srbsko, podařilo se mu uniknouti přes Soluň a vrátiti se do vlasti. V Čechách, tehdy zároveň s vypuknutím války, zahájeny byly již i jisté přípravy k osvobození českého národa. Revoluční nálada české veřejnosti a silná touha po svobodě uchvátila i Rambouska. V té době stal se členem »Maffie«, pracující tajně za osvobození a samostatnost českého národa. Rambousek se vyznamenal jako smělý agitátor a politický pracovník, který často velmi mnoho riskoval, ba vydával i svůj život v šanc.

V době 28. října 1918 — prohlášení samostatnosti československé republiky — Rambousek stává se politikem, a to poslancem prvního ústavního národního shromáždění, kam byl vyslán stranou národních socialistů a pracuje se svými kolegy na konstituci republiky. Jeho politická činnost a hlavně znalost cizích řečí byla příčinou, že byl jmenován koncem roku 1918 členem mírové delegace v Paříži a Versailles. Mimo toho se zúčastnil i jiných konferencí, ku př. obchodní konference v Lisaboně v květnu 1921.

Na těchto konferencích a sjezdech seznámil se s mnoha cizozemskými přírodopytci a entomology a pracoval v museích v Paříži, Londýně a Lisaboně.

Když konečně Rambousek se přesvědčil, že jeho vlast jest hospodářsky i politicky zajištěna, vzdal se ku podivu svých přátel politické kariéry a vrátil se ku své oblíbené vědě entomologické. V novém, moderně zařízeném a vzorně vybaveném výzkumném ústavě syndikátu čsl. cukrovarníků otevřelo se mu nové pole vědecké činnosti, které se ujal s celým nadšením. V tomto ústavu byl jmenován správcem fytopathologického oddělení a pracoval zde neúnavně, plně studuje nemoce, škůdce a ochránce řepní. V laboratoři zkoumal škůdní hmyz vědecky a vydal o těchto výzkumech řadu vědeckých statí. V roce 1927 přednášel na desátém mezinárodním kongresu v Budapešti a v roce 1928 na čtvrtém mezinárodním entomologickém kongresu v Americe o škůdcích řepních. Jeho zásluhy o praktickou entomologii byly v Československu spravedlivě oceněny a Rambousek byl jmenován členem Českoslov. zemědělské akademie.

Výsledky entomologických výzkumů o škůdcích řepy uveřejnil Rambousek v r. 1928 v krásné knize: (»Škůdcové a ochránci řepní« — I. zoologická část). Již povrchní přehled tohoto díla dokazuje jeho velikou vědeckou, praktickou a řekl bych i uměleckou cenu. Obsah knihy jest ilustrován 271 vyobrazeními,

většinou originály, jež z části zhotovil pomocí mikroskopské fotografie a z části nakreslil, jsa kreslím znamenitým. Tyto nádherné ilustrace nemají rovných v praktické entomologické literatuře. Rambousek měl úmysl přeložiti dílo toto do němčiny a angličiny, aby bylo přístupné i širším kruhům entomologů; předčasná smrt zkazila bohužel tento jeho plán, jako tolik jiných. Podobné dílo o škůdcích řepních neexistuje dosud v žádné literatuře. Musíme jen litovati, že nemohl vydati i druhý díl, obsahující jeho výzkumy o cizopasných nemocech řepy, způsobovaných škůdci rostlinnými.

Vedle úsilné, všeobecné entomologické činnosti po válce Dr. Rambousek zvláště se věnuje studiu nesnadných broučků z čeledi Staphylinidae. Ze všech krajů světa různí koleopterologové a musea zasílají mu Staphylinidy k prozkoumání: jeho jméno jakožto vědeckého specialisty těšilo se velmi dobrému zvuku. V roce 1922 popisuje vědecky sebrané materiály expedicí barona Rothschilda v Habeši a ve východní Africe. Rambousek zvláště se vyznamenával v kreslení a fotografování malých objektů. Jeho krásné výkresy jsou uveřejněny hlavně v »Časopisu společnosti entomologické«, mezi nimi i přímo ideální výkres podivuhodného slepého jeskynního brouka »Rambousekiella ledenikensis Kn.« (v »Časopisu« 1924, str. 85.).

Rambousek byl velmi činným členem v Čsl. entomologické společnosti: byl hlavním redaktorem »Časopisu« a zároveň dosud nedoceněným pojítkem mezi českými a cizozemskými entomology. Byl též jedním z hlavních propagátorů české entomologické vědy v cizině. Na základě jeho referátu ze dne 28. ledna 1930 J. V. Car Boris III. byl zvolen čestným členem Čsl. společnosti entomologické.

Za svého pobytu v Bulharsku Rambousek se seznámil skoro se všemi bulharskými entomology a přírodozpytci; všichni ho ctili a měli jej rádi jako výtečného společníka a osobně velmi milého člověka. Bulharští entomologové ho vyhledávali velmi často osobně i písemně s prosbou o určení sebraných entomologických materiálů atd. Rambousek vždy ochotně vyhověl každému a přál upřímně a nezištně sblížení bulharských a československých přírodovědců.

Dr. Rambousek navštívil i v roce 1920 na krátký čas Bulharsko a v srpnu 1923 znova podnikl s entomologem Dr. Knirschem delší výlet do Rílského pohoří, okolí Rílského kláštera, a do jeskyň Vračanského pohoří a Iskérského průsmyku, konečně do Tirnova a Ruščuku. V roce 1924 navštívil ostrov Sicílii, Tunis a Maroko, v roce 1927 podnikl třetí delší výlet do Macedonie, v roce 1928 byl na ostrově Kuba a v létě 1930 posledně v Macedonii, kde procestoval pohoří Šarské, Jakupicu a Perister.

V roce 1930 píše mi, že připravuje druhý díl své Fauny Coleopterorum Bulgarica. Publikace na základě jeho sběru uveřejnili: J. Roubal (1910), R. Formánek (1912), Fr. Klapálek (1913), Dr. L. Heyrovský (1912), Dr. E. Knirsch (1926 a 1931), Dr. St. Jureček (1928), V. Apfelbeck (1927), Dr. J. Obenberger (1912), Dr. C. Purkyně (1930) a j.

Dr. Rambousek byl pro své zásluhy o prozkoumání broučí fauny v Bulharsku, pro své vztahy a prokázané úsluhy bulharským entomologům během více než 20 roků a konečně pro své zásluhy o praktickou entomologii a zvláště o prozkoumání škůdců řepních ve schůzi bulharské entomologické společnosti dne 3. prosince 1930 jmenován čestným členem této společnosti. Při této příležitosti zasílá Dr. Rambousek následující poděkovací dopis:

»Byl jsem velice mile překvapen a potěšen pozorností, kterou mi prokázala Vaše entomologická společnost tím, že mne jmenovala svým čestným členem.

Rád vzpomínám na krásné doby svého pobytu v Bulharsku v letech 1908, 1909, 1923 a těším se velice, že zase v nejbližší době mi bude umožněno probádati ještě nové kraje bulharské, abych mohl dokončiti obzvláště Faunu Coleopter, počatou již před 22 lety. Lituji jen, že moje nynější povolání v praktické entomologii mi nedopřává tolik volného času, abych se mohl více věnovati systematice...

Přičiním se, abych byl hodným Vaší vzácné pozornosti k mým nepatrným zásluhám a abych pracoval vždy pro vzájemné kulturní styky mezi naší i Vaší vlastí.

Děkuji Vám co nejsrdečněji za poctu, které si tak neobyčejně vážím a těším se upřímně na naši další entomologickou spolupráci.

Váš Dr. Rambousek.«

Bohužel Dr. Rambousek nemohl více užítí své drahé Bulharsko a nemohl dokončiti druhý díl »své fauny«. Vyčerpán svojí nadlidskou prací, zaměstnán bez oddechu, přetížen množstvím materiálu, který čekal na vědecké roztřídění, a jsa zdraví vůbec chatrného, podkopal konečně své slabé zdraví docela. Ulehł těžce nemocen a zemřel dne 14. září 1931. Rambousek těžce se loučil se světem: byl právě v rozkvětu svého mužného věku, měl ještě mnoho práce před sebou — vždyť chtěl ještě tak mnohé myšlenky uskutečniti, tak mnohé touhy ukončiti! — — Jeho smrtí ztrácí nejen česká věda zdatného pracovníka, ale i bulharská věda ztrácí přítele upřímného a nezištného badatele a bulharští přírodopytci dobrého, věrného a upřímného přítele v cizině a oddaného kamaráda. Odešel dobrý člověk, který celý život věnoval jen poctivé práci, odešel dobrý vědec a jeden z nejslibnějších slovanských entomologů...